

Antoni Grudziński

Fryderyk
Chopin

Gyvenimas ir kūryba

Iš lenkų kalbos vertė

Vyturys Jarutis

Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras

Pasakykite mielajam Chopinui, kad nėra man didesnių pramogų kaip bastytis po sodą ir šnekėtis apie muziką, o vakare salono kėrtėje klausytis jos, kuomet pats Dievas muzika nužengia į jo dieviškus pirštus. Taip taip, pats Dievas, Mano Mieloji.

Iš Eugène'o Delacroix laiško George Sand, siųsto į Nohant'ą
(1842 m. gegužės 30 d.)

Autoriaus žodis

Atiduodamas skaitytojams į rankas šią knygą tikiuosi, kad man pavyko pateikti joje Fryderyko Chopino gyvenimą ir kūrybą tokia forma, kuri būtų prieinama kiekvienam, trokštančiam artimiau susipažinti su didžio menininko asmenybe ir darbais. Mano tikslas buvo padėti skaitytojams pažinti jo muzikos didybę, muzikos, kuri žavi klausytojus ir perkelia jų vaizduotę į žodžiais neišsakomos poezijos pasaulį.

Darbas nepretenduoja į mokslinį veikalą. Jame vengiau analizuoti kūrinius formos ir harmonijos atžvilgiu, stengiausi nevertoti tik profesionalams žinomų terminų. Taigi, knygos skaitytojas nebūtinai turi būti muzikologas. Ją supras kiekvienas, kurį domina Chopino kūryba, kuris norėtų susipažinti su kompozitoriaus gyvenimu, su likimo jam skirtais išbandymais, sėkmėmis ir nesėkmėmis, su epocha, kurioje jis gyveno. Šios žinios, manau, leis geriau suprasti genialią Chopino muziką.

Knygą sudaro dvi pagrindinės dalys. Pirmoji skirta iš arčiau pažvelgti į genialaus menininko asmenybę, glaustai nušviesti jo gyvenimo ir kūrybos kelią, taip pat parodyti, kaip kompozitoriaus ir fortepijono virtuozo meistriskumas buvo vertinamas devyniolikto amžiaus Europoje.

Antroje dalyje aptariama Chopino kūryba. Visi jo kurti muzikos žanrai apžvelgiami trumpai, kuo suprantamesniu skaitytojui būdu.

Svarstymus apie Chopino muzikinius darbus užbaigia skyrius, kuriame pateikta paties kompozitoriaus ir jo mokiniių patarimų muzikos atlikėjams. Jie gali praversti muzikos

mokyklų moksleiviams ir studentams, taip pat jaunesiems pianistams.

Daug dėmesio šioje knygoje skiriama atskleisti Chopino epochos žmonių nuomonėms: cituojami garsūs muzikai, mokiniai, kritikai, įvairių meno šakų atstovai, kai kurie tuometiniai aristokratai – žodžiu, asmenys, priklausę prie „autoritetingų sluoksnių“. Taigi skaitytojai sužinos, ką apie Chopino kūrinius ir atlikimo meną manė jo rato žmonės; ras liudijimą, kaip amžininkai suvokė jo kūrybą; patirs autentišką tuometinės „viešosios nuomonės“ vertinimą.

Knyga, kurią atiduodu skaitytojams, pasieks užsibrėžtą tikslą, jei ją skaitant kils noras apsilankyti koncertų salėje arba pasiklausyti mūsų didžiojo kompozitoriaus muzikos įrašų. Nes tik šitaip įmanoma iš tikrųjų pažinti jo įstabią kūrybą.

Pratarmė

Daugelį metų vyravo nuomonė, anaipol neužmiršta ir šiandien, kad muzika, kurią pasauliui davė Chopinas, yra elitinis menas, skirtas išrinktiesiems, kad tik nedaugelis įstengia ją iš tiesų išgyventi, suprasti jos prasmę ir įvertinti jos grožį. Visiškai klaidinga nuomonė. Genijaus iš Żelazowa Wolos kūryba gali pasiekti kiekvieno žmogaus širdį, pažadinti vaizduotę ir jautrumą muzikai, tereikia noro ją pažinti ir patirti, koks nepaprastas, laikui nepavaldus jos poveikis.

Šiandien pasaulis į Fryderyką Chopiną žvelgia kaip į nepaprastai savitą kompozitorių, be galo turtingą kūrybinę asmenybę. Žodžiai „Chopinas“ ir „genijus“ jau yra tapę sinonimais ir nuo pirmųjų kompozitoriaus kūrybinių sėkmių iki šių dienų sudaro neatsiejamą visumą. Gali, žinoma, pasirodyti, kad epitetas „genijus“, taip dažnai minimas šalia didžiojo lenko pavardės, neatitinka tikrovės ar bent pernelyg dažnai vartojamas. Šitaip tardami vis dėlto padarytume didelę skriaudą šlovingajam menininkui. Šiandien galime pernelyg nerizikuodami teigti, kad Chopino pasiekimai muzikos srityje pirmoje XIX amžiaus pusėje tikrai nusipelno tokio apibūdinimo. Jo kūriniai – tai brangiausi perlai, jie pasižymi neprilygstamu išradingumu, koloritu, romantiniu jaukumu. Chopino kūrybinio individualumo galia, kaip ir klausytojus traukianti magiška jėga, nuolat gausina jo muzikos mylėtojų būrį visame pasaulyje.

Apibūdinimas „genijus“ greta dar aštuonerių neturinio Chopino pavardės pirmą kartą pasirodė spaudoje po vieno iš pirmųjų jo viešų pasirodymų. „Pamiętnik Warszawski“

(„Varšuvos dienoraščio“)¹ apžvalgininkas 1918 metų sausį su neslepiamu pasididžiavimu apie gabų vaiką pranašingai rašė: „Ir mūsų žemėje randasi genijų.“ Vargu ar šis palankus „stebuklingo vaiko“ talento įvertinimas turėjo kokios nors įtakos tolesnei jo kaip menininko raidai. Jaunojo kompozitoriaus kelias veikiausiai buvo nulemtas vėliau, kai vadovaujamas Vyriausiosios muzikos mokyklos profesoriaus Józefo Elsnerio gilinosi į kompozicijos meno paslaptis. Žymiojo pedagogo įvertinimas paskatino jaunąjį kompozitorių ir nuteikė darbui. Kaip tik tuomet, 1828-ųjų vasarą, baigus antruosius studijų metus, mokyklos charakteristikoje Elsneris parašė apie savo mokinį garsiuosius žodžius: „nepaprastai gabus“, o po trečiųjų metų: „nepaprastai gabus, muzikos genijus“. Elsneris buvo prityręs mokytojas, žinomas ne tik Lenkijoje, tuometinėje Rusijos provincijoje. Visai netrukus, 1929 metais, Elsnerio įžvalgi nuomonė pasitvirtino – Chopino talentas buvo pastebėtas užsienyje. Vienoje, viename iš didžiausių tuometinių Europos meninio gyvenimo centrų, jis pasirodė kaip pianistas ir kompozitorius – surengė du koncertus ir be galo sužavėjo klausytojus, recenzentus ir didžiausias to meto muzikos įžymybes. Du tuo metu atlikti jo kūriniai – *Variacijos op. 2²* ir *Rondo à la Krakowiak* – buvo pavadinti genialiais. Lygiai taip pat buvo įvertintas tąkart pademonstruotas meistriškas improvizacijos menas. Pripažinimą pelnė tiek Chopino skambinimas, tiek kompozitoriaus talentas. Pasak Vienoje ėjusio „Wiener Theaterzeitung“:

„Chopinas visus apstulbino, atskleidęs ne tik kad puikų, bet stačiai nepaprastą talentą, tiek jo skambinimo originalumą, tiek ir kompoziciją būtų galima pavadinti bemaž genialiais. [...] Jis skambina visiškai ra-

¹ „Pamiętnik Warszawski“, mokslo, istorijos ir literatūros mėnraštis, ėjęs Varšuvoje 1815–1823 metais. Vert. past.

² *Opus* – sutrumpintai op. (lot. kūrinys). Ši sąvoka vartojama vienam kompozitoriaus kūriniiui arba tos pačios rūšies kūriniių ciklui pavadinti. Neretai kompozitoriai kūriniiu (opusu) laikydavo ciklą, sudarytą iš kelių, keliolikos ir net keliasdešimties nedidelės apimties kūriniių. Pvz., Chopino op. 10 sudaro 12 etiudų; op. 28 apima 24 preliudus. Jei į koncerto programą pianistas įrašytų, pvz., *Etiudų cis-moll* iš op. 10, tai jis būtų pažymėtas op. 10 nr. 4 (nes tai ketvirtas šio opuso etiudas). Op. posth. (*opus posthumum*) žymimas kūriniiys, išleistas po kompozitoriaus mirties. Opusais numeruojami kūriniiai pagal chronologinę kūriniių eilę.

miai, be tos pašėlusios bravūros, iš kurios, beje, bemat atskirsi menininką nuo diletanto, tačiau mūsų subtili ir rafinuota publika nuo pirmos akimirkos susivokė, kad šis svetimšalis, visiškai dar nežinomas jaunuolis, yra tikras menininkas.⁴³

Netrukus buvo sulaukta ir teigiamo Vienos koncertų atgarsio – viena didžiausių leidyklų, Tobiaso Haslingerio leidybos firma, išleido *Variacijas B-dur* op. 2 fortepijonui ir orkestrui arijos *Là ci darem la mano* iš Mozarto operos *Don Žuanas* tema. Ši Chopino pasisekimų virtinė turėjo savo tęsinį, nes vienas iš šio leidinio egzempliorių pateko į rankas Robertui Schumannui. Išstudijavęs kūrinį prie fortepijono, Schumannas parašė straipsnį *Ein Werk II – Opus II* ir išspausdino jį žinomame vokiečių laikraštyje „Allgemeine Zeitung“. Reikšmingiausi šiame straipsnyje buvo du įsimintini sakiniai apie Schumannui tuo metu nežinomą kompozitorių:

„Nukelkite skrybėles, ponai, prieš jus genijus“⁴⁴, o toliau: „[...] Chopinas – šitos pavardės niekada nesu girdėjęs – kas jis galėtų būti – šiaip ar taip, genijus.“⁴⁵

Kaip matome, jau tada žinovai, išgirdę Chopino muziką, suprato turį reikalą su ypatingu talentu, genijumi, kurį galima drąsiai lyginti su iškiliausiomis epochos muzikos asmenybėmis.

Tais laikais, kai Chopinas atvyko į Paryžių, ryškiausia muzikinio pasaulio figūra buvo Ferencas Lisztas, pripažintas vienu geriausių savo epochos pianistų virtuozų. Kaip atlikėjas jis buvo tipiškas savo laikų atstovas, stovįs priešingame Chopino išpažįstamos estetikos poliujė ir savo pavyzdžiu bylojęs, kokie meniniai siekiai buvo užvaldę devyniolikto amžiaus pirmosios pusės muzikos elitą, kuriam labiausiai rūpėjo pelnyti ovacijų, šlovės ir pinigų naudojant tokias priemones, kurios ne ką bendra turėjo su tikruoju menu. Todėl verta jam skirti šiek tiek dėmesio.

³ „Wiener Theaterzeitung“, 20 VIII 1829, Ferdinand Hoesick, *Chopin. Žycie i twórczość*, t. 1, Warszawa. 1810–1831, wyd. 2, Kraków (PWM) 1966, p. 185.

⁴ Henryk Swolkień, *Robert Schumann*, Warszawa (PIW) 1973, p. 66.

⁵ *Ibidem*, p. 67.

Lisztas, be abejonės, buvo didis menininkas, ryški, turtin-
gos vaizduotės asmenybė. Tai ypač atsiskleidė vėlesnėje jo
meninėje veikloje, tačiau draugystės su Chopinu laikotarpiu,
panašiai kaip daugelis to meto virtuozų, svarbiausiu savo tiks-
lu laikė užkariauti publiką efektingu grojimu, įtikti mažiau
reiklių klausytojų skoniui. To paties siekė ir komponuodamas
muziką. Kaip pianistas virtuozas, entuziastingai paskelbtas
„fortepijono karaliumi“, Lisztas be menkiausių pastangų ge-
bėdavo skambinti lygiai įspūdingai kaip kad Paganini griežti
smuiku. Tačiau jo pianistinis meistriškumas daugiausia buvo
sutelktas į virtuoziško demonstravimą. Apie vieną iš jo pa-
sirodymų „Hotel de France“ Alfredas de Musset parodijuo-
damas rašė:

„Nužengia įkvėpimas, Dievo [Liszto] akys dega, plaukai išsitaršę, pirštai
įtempti, su įniršiu sminga į klavišus. Groja rankomis, alkūnėmis, smakru,
nosimi. Talžo viskuo, kuo tik gali... *Puiku!* – šaukia [klausytojai].“⁶

Chopinas tokiems meniniams siekiams nepritarė, tačiau
daugeliui devyniolikto amžiaus artistų, tokių kaip Thalbergas,
Kalkbrenneris, Hilleris, Mendelssohnas ar Alkanas, tai buvo
tapę bemaž taisykle. Lisztas ne kartą yra sakęs, apie tai liudija
ir jo epochos meno įžymybių nuomonė, kad fortepijonas yra
estradinis instrumentas, leidžiantis pianistui pademonstruoti
didžiules galimybes. Tačiau pats Lisztas ne visuomet tarnau-
davo vien meniniams tikslams, kokius sau kėlė kai kurie didieji
romantikai, visų pirma Chopinas. Nors vengrų kompozitorius
muziką pradėjo kurti labai anksti, jaunystės metais jis daugiau-
sia koncertavo, o kūrybiniam darbui skyrė mažiau dėmesio.
Net Robertas Schumannas nepraleido progos jam to prikišti,
sakydamas, kad nors Lisztas, „kaip pianistas pasiekė stebėtinų
laimėjimų, tačiau kaip kompozitorius velkasi uodegoj“⁷.

Kaip smarkiai skyrėsi Chopino ir jo metais jaunesnio drau-
go estetiškos pažiūros į fortepijono vaidmenį ir kokie skirtingi
buvo jų dviejų meniniai lūkesčiai, gali paliudyti paties Liszto
žodžiai.

⁶ Adam Zamoyski, *Chopin*, przekł. z ang. H. Sołdaczukowa, Warszawa (PIW) 1985, p. 121.

⁷ Stanisław Dybowski, *Franciszek Liszt*, Warszawa (WSiP) 1986, p. 4.

„Fortepijonas, – rašė Lisztas, – man yra tas pats, kas jūrininkui laivas, o arabui žirgas, o gal ir dar daugiau. Jis iki šiol buvo manasis Aš, mano kalba, mano gyvenimas, patikėtinis visko, kas karštai jaunystės metais jaudino mane labiausiai. Jam patikiu viltis, sapnus, džiaugsmus ir sopulius. [...] Fortepijonas, mano nuomone, užima pirmą vietą instrumentų hierarchijoje: juo grojama dažniausiai ir jis labiausiai paplitęs. O toks svarbus ir populiarus jis yra dėl harmonijos jėgos, kurią beveik tik jis vienintelis turįs. [...] Jo septynios oktavos apima visą orkestro skambėjimo skalę, o dešimt pirštų užtenka perteikti harmonijoms, kurias bendromis pastangomis kuria šimtai muzikuojančiųjų. Jis padeda išpopuliarinti kūrinius, daugelis kurių būtų nežinomi, nes dažniausiai būna sudėtinga suburti orkestrą.“⁸

Tačiau šiuos žodžius Lisztas pasakė ankstyvuojų savo veiklos laikotarpiu, kuomet jaunasis menininkas buvo užkariavęs Europą savo įstabiu pianisto meistriškumu. Reikia pažymėti, kad vėliau, Chopino gyvenimo pabaigoje, Lisztas vis dėlto visiškai pakeitė savo požiūrį į meną, atsisakė apgaulingo estradinio triumfo, atsidėdamas kompozitoriaus darbui. Viskas byloja apie tai, kad pasekė didžiojo lenko pavyzdžiu, juolab kad nepaprastai juo žavėjosi ir labai vertino. Tačiau, kaip netrukus galėsime įsitikinti, tarp įtakingiausių muzikos autoritetų radosi ir tokių, kurie nesugebėjo deramai įvertinti iš Żelazowa Wolos kilusio kūrėjo novatoriškumo ir kūrybingumo.

⁸ Ibidem, p. 37–38.